

РЕАЛІЗАЦІЯ ХРОНОНІМІВ САКРАЛЬНОГО СКРИПТУ

У статті розглянуто склад індивідуального онімного фрейму, виділено чотири види скриптів. Увагу приділено опису дії сакрального скрипту та змішаних скриптів, що виникають у зонах впливу двох когнітивних структур.

Ключові слова: хрононім, фрейм, скрипт, сценарій.

Неклесова В.Ю. Реализация хрононимов сакрального скрипта. В статье проведён анализ строения индивидуального ономастического фрейма, были выделены четыре вида скриптов. Внимание уделено описанию действия сакрального скрипта и смешанных скриптов, которые появляются на стыке влияния когнитивных структур.

Ключевые слова: хрононим, фрейм, скрипт, сценарий.

Neklesova V.Y. Realization of Sacred Script Time-Names. The article presents an investigation into the internal structure of personal proper name frame. The work offers an analysis of four types of scripts, concentrating on the realization of sacred script and mixed scripts which can be found in the overlapping cognitive schemes.

Key words: time-name, frame, scrip, scenario.

Наступна стаття присвячена аналізу засобів лексичного вираження часу у царині сакрального. У багатьох дослідженнях сакральних концептів часто наголошується на протиставленні сакрального і профанного, такого як те, що є священним, відмінним від повсякденної реальності, від мирського, світського. Сакральний компонент мовної картини світу є головним, первинним, бо «згідно з уявленнями про сакральне вибудовуються інші фрагменти картини світу та складається їхня ієрархія»[5].

Увагу приділено хрононімам як особливим компонентом картини світу. Оніми, що існують у певній системі вірувань, є своєрідними культурними символами, які на думку О.В.Суперанської «виникли завдяки спрямованому пошуку, який призводить до штучного створення імен»[7, 9]. Таким чином, власна назва набуває великої важливості для того соціуму, де вона знаходиться в ужитку.

Хрононіми ми визначаємо як власну назву будь-якого відрізка часу, історично чи культурно важливого для певного етносу. Дослід-

ники у сфері когнітивної лінгвістики виокремлюють онімний **фрейм** як структуру знань, що є «мислимим у цілісності його складових частин багатоскладовим концептом, об'ємне уявлення, деяка сукупність стандартних знань про предмет чи явище» [6, 73]. Фрейм містить не тільки оніми, а й набір знань про них, забезпечує інформацію про ці власні назви, як їх визначити серед інших лексем, визначає їх на тлі певних культурних знань та життєвого досвіду, фрейм перетинається із скриптами й активізує їх.

Зарубіжні дослідники розуміють скрипт як підвид фрейму [8, 17; 12, 392]. **Скрипт** – це один із типів структур свідомості, вид фрейму, який виконує особливе завдання. Таким чином ми робимо висновок, що скрипт – це динамічна частина фрейму, «послідовність етапів, епізодів» [1, 37]. Когнітивісти пов'язують скрипт з типізацією, послідовністю дій, які асоціюються зі стереотипною ситуацією [10, 163; 11, 255], він є своєрідним алгоритмом, чіткою вказівкою, що робити у певних обставинах, як ними скористатися. При цьому скрипти містять інформацію щодо більш абстрактних явищ [9, 23].

Другий спосіб ментальної репрезентації – сценарій. **Сценарій** виробляється в результаті **інтерпретації** тексту, коли ключові слова й ідеї тексту створюють тематичні структури, що виокремлюються з пам'яті на основі стандартних, стереотипних значень, приписаних термінальним елементам [2]. Відмінність між скриптом і сценарієм полягає в тому, що скрипт представляє стереотипну ситуацію й базується на основі контексту, енциклопедичних знань, сценарій з'являється на основі тексту й прив'язаний до кожного конкретного випадку, місця, учасників події. Якщо ми бажаємо приділити увагу можливостям або нашим очікуванням, то це – сценарій, якщо ж це чітка послідовність із слотами для парадигматичних альтернатив, то це – скрипт [14, 1046]. Сценарій може змінюватися, обіймати різні сфери життя, різні онімні простори. Це спрощене сприйняття, маршрут, схема руху в часі, перспективізація знань. Час – це шлях, у нашому культурному уявленні майбутнє перебуває спереду, минуле – позаду. Ми традиційно представляємо час у вигляді лінії. Сценарій ґрунтується на архетипних уявленнях: лінія, коло, спіраль.

Сценарій-лінія представляє подію, що відбулася один раз, є чимось неповторним і унікальним (*the Flood, the Reformation*). Сценарій-цикл – відрізок часу, зареєстрований у пам'яті народу, що шанують з певною регулярністю завдяки культурним, етнічним традиціям (*Witches' Sab-*

bath, World Day of Prayer). Сценарій-спіраль є одним з новітніх уявлень про час і являє собою синтетичну форму, сплав кола й лінії (*the Renaissance, the Second Advent, the Crusades*).

За визначенням О.Ю.Карпенко існує три типи скриптів для власних назв: віртуальний (1), сакральний(2), узуальний (реальний) (3) (мал.1).

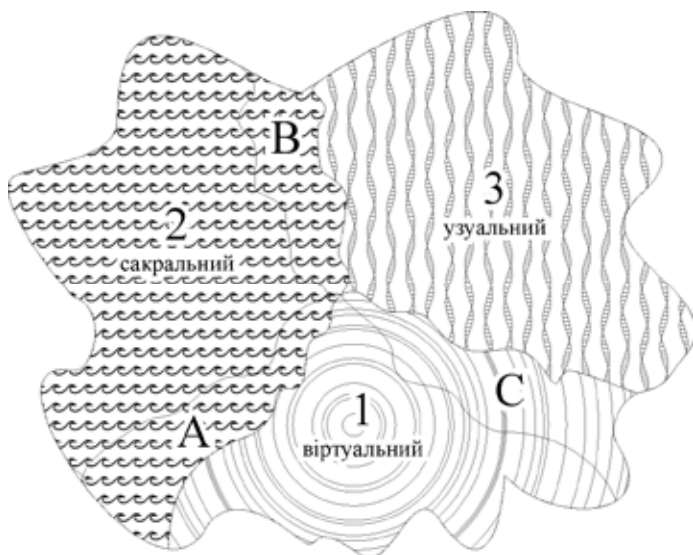

Рис. 1

Хрононіми, що активізують узуальний (реальний)(3) скрипт, сприймаються пересічними носіями як події щоденного буття, явища громадського життя, ми отримуємо інформацію про них із новин, наприклад *London Naked Bike Ride* за підтримки партії зелених. Скрипт реалізується в онімах, що беруться з наших культурних фонових знань, так кожна людина може розповісти і про *Великдень*, і про *Середні Віки*.

Усі хрононіми, що колись були згадані в усній чи писемній творчості будь-якої культури, належать до віртуального скрипту (1). Поняття віртуальності розуміється найчастіше як те, що стосується новітніх технологій, тобто віртуальністю ми називаємо світ Інтернету, комп'ютерних ігор. Але це поняття ширше, воно, на нашу думку, охоплює все, що вигадав людський мозок протягом століть, коли комп'ютер – це лише надбання кінця XX століття. Віртуальний

скрипт реалізується у вигаданих, альтернативних, можливих світах. Таким чином, віртуальний світ представлений не тільки у художній літературі, а й в Інтернет-спілкуванні, у піснях, фільмах, театральних постановках, міських легендах, анекдотах тощо. Адже все це і є творчість, породження уявного світу для того, щоб задовольнити філософсько-естетичні уподобання читача, слухача, глядача.

Деякі оніми ми відразу ж відносимо до цього скрипту тому, що вони неповторні, індивідуально-авторські, такі як *Two Minutes' Hate* у Дж.Оруелла; інші ми розуміємо як узуальні, але автор заглиблює їх у твори і вони стають набутком не стільки повсякденності, скільки літератури, наприклад, *Великдень Перемоги* у Ліни Костенко.

Сакральний скрипт (2) містить відрізки часу, згадані у міфах, легендах, ритуалах, обрядах, які людина сприймає як частину культурного і сакрального буття будь-якого етносу. Також органічними компонентами цього скрипту є оніми, що є складовою частиною будь-якого стародавнього або сучасного вірування (*Feast of Juul, Summer Solstice, Beltaine*). До того ж сюди відносимо назви, які втрачають сакральність, своє релігійне значення, але залишається культурна пам'ять про їх минуле, простежуються деякі залишки сакральності навіть у сучасному вжитку [3, 134]. Ми розуміємо їх як складові міфолого-релігійної свідомості людини.

Скрипти не ізольовані один від одного, зони їх впливу можуть перетинатися, і ми отримуємо змішані скрипти: узуально-сакральний (В) і віртуально-сакральний (А). Один із скриптів становиться фоном, інший фігурою; фокусом (у термінах Р.Ленекера [13, 120-122]). Узуально-сакральний компонент (В) – це ситуація, де цілком реальними є певні власні назви для однієї людини, і ті ж самі оніми сприймаються як сакральні іншими, складають їх міфологічний простір. Тобто свято *Halloween* сприймається в Ірландії як час, коли у наш світ приходять померлі, для нашого ж суспільства це – надбання іншої культури, однак освічена людина знає про важливість цього свята.

Хрононіми віртуально-сакрального скрипту (А) знаходимо у художніх творах. Наприклад, в романі У.Еко «Ім'я Рози» є наймення часів за середньовічними католицькими поглядами : *Vigiliae* 2:30-3:00, *Lauds* 5:00-6:00), тобто автор використовує вже існуючі у культурі хрононіми. Або ж автор створює свій міфологічний простір у літературі, кіно, коміксах, наприклад, у відомій сазі про Конана-Варвара дія відбувається у легендарній Атлантиді за *Гіборейських*

часів (*The Hyborian Age*). У А.Азімова у романі «Кінець Вічності» зображено наскрізну сакралізацію часу. Звичайна лексема *Time* стає власною назвою, священність оніма ми розуміємо завдяки ідіомам, у яких він використаний, а те, що він належить віртуальному скриптові, тобто художньому твору, відходить на другий план. Змішаний скрипт реалізується у тих випадках, де онім *Time* знаходиться в ідіоматичних висловах, відображеннях емоцій: А) гніву: “*By Time, woman, I’m telling you as plainly as I can. You haven’t lost any time out of your life. You can’t lose any*”; Б) здивування: “*Time, I never fully appreciated how right you was...*”; В) відчаю: “*Can’t you guess the additional superstition which these people have added to their belief in the actual eternal life of the Eternals? Great Time, Harlan!*”; Г) страху: “*Father Time, they must not harm her!*”[15].

Скрипти і фрейми разом репрезентують знання у мовній свідомості, працюючи водночас, сакральний скрипт наскрізь проходить усі кола хрононімічного фрейму(мал.2). У кожному колі фрейму ми можемо зустріти сакральний хрононім.

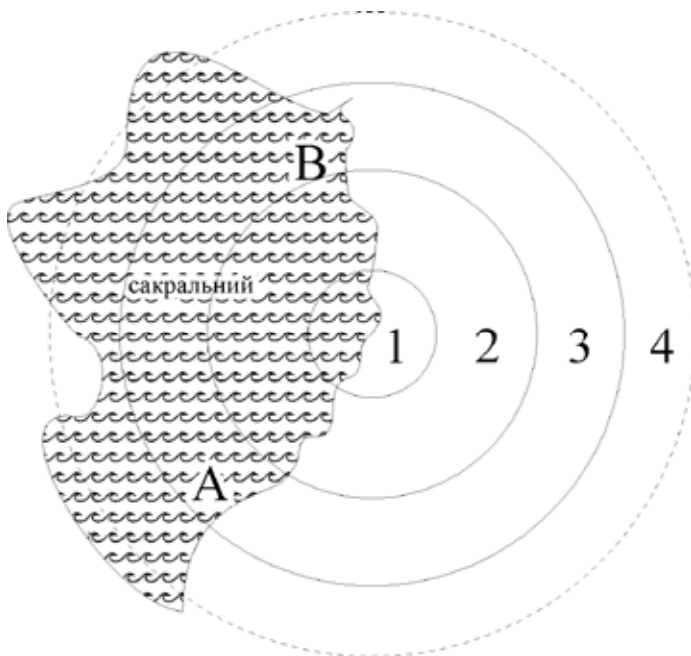

Рис. 2

Однак кола фрейму не є чітко зафіксованими. Навіть у межах однієї культурної формації індивідуальні фрейми людей, що належать до різних соціальних угруповувань, можуть відрізнятися від загального онімічного фрейму. Перше коло містить хрононіми, що увійшли у систему поглядів культу, який сповідає людина. У першому колі знаходяться усі оніми, що складають ядро нашої картини світу, бо є настільки впливовими і важливими, що самі формують її. Водночас наші уявлення про світ, енциклопедичні знання, культурна спадщина і віровчення породжують цю структуру. Наприклад, у атеїста це коло є ненаповненим, у християнина ми можемо знайти онім *Apocalypse*, як час, коли спробує антихрист перетворити землю на пекло і Господь прийде другий раз на землю, для неоязичників – це ритуал *Притягання Місяця (Drawing Down the Moon)* [16, 158].

Якщо ми візьмемо одне із найвідоміших свят *Різдво*, то не отримуємо єдності у колах фрейму. У християн воно знаходиться у 1 колі, а у мусульман у 2, або навіть у 3 колі. Вони знають про сакральність, мають скрипт, але система їх релігійних поглядів не містить цього поняття. Навіть серед православних і католиків *Різдво* має відмінності не тільки завдяки розходження за календарем, а й ритуалами. Отже, для католика істинне *Різдво* настає 25 грудня, з подарунками, Санта Клаусом, тобто знаходиться у 1 колі фрейму. Православне Різдво для католиків може бути у 2 колі, якщо вони знайомі з цією культурою. Цікавим є те, що скрипт для обох свят був із самого початку однаковий – це найголовніше свято, яке вшановує народження Ісуса Христа.

Друге коло містить так звані «чужі» хрононіми, ті власні назви, що належать релігіям, які знає, але не сповідує людина. Ці ритуали можуть бути сучасними або віддаленими у часі, це не має значення, адже для світосприйняття людини вони є лише елементами енциклопедичного знання, наприклад, давньогрецька міфологія. За європейською традицією освічені люди мали знати античну міфологію, з розвитком суспільства, міграціями населення, поширенням технологій ця традиція поширилася на всю земну кулю. Таким чином, багато людей скажуть, що такі свята як *Сатурналії*, *Вакханалії* були святами культу.

Багато нових політеїстичних релігій є сплавом сучасного світосприйняття із давніми віруваннями, пристосованими до сучасних реалій, на зразок неодруїдського віровчення, де сутність ритуалів майже повністю була втрачена через відсутність писемної традиції. Сучасні прихильники культу користуються кельтсько-германськими легендами: свято *Beltaine* скопійовано з ірландських легенд [11, 99].

Третє коло містить усі маловідомі хрононіми, тут можуть бути локальні свята, відомі лише людям у одному чи декількох селах, на кшталт обряду *Толока*, що проводиться при будівництві нової хати на півночі Миколаївської області. Якщо людина не сповідує віру, але знає про її звичаї, ритуали, чи десь чула про них, та суті не вловила, – це також 3 коло. Для не дуже освіченої людини у цьому колі ми знаходимо багато фонових знань про культури інших країн, бо інформація про них часткова, неповна і майже забута.

Невідомі хрононіми належать четвертому колу, бо ми не маємо культурної інформації про них, це коло є найширшим, адже навіть най-освіченіша людина не може мати даних про всі свята, ритуали, міфічні часи інших народів. Наприклад, *Aquarian Age (eпоxa Bодоля)* – за астрологічним численням це новий період в історії нашої планети.

Ми також виокремлюємо *універсальний скрипт*, що об'єднує усі три скрипти, тобто містить хрононіми, що переходили з одного скрипту до іншого. Розуміти такий скрипт може людина з широким колом знань. Онім *Одіссея* спочатку належав царині міфології, позначав подорож, потім цей хрононім став позначати лише певний відрізок часу, коли відбувається якась подорож, тобто набув архетипного значення. Улюблений засіб дослідників космосу – звертання до міфології – народив назву експерименту-подорожі «*Одіссея*» (18 квітня 2002р.). Також ми знаходимо його в реалізації віртуального скрипту: А.Кларк зобразив *Космічну Одіссею (Space Odyssey)* у своєму культовому творі як величезну подорож у незвідане, таємниче.

Подальші напрями розвідок – аналіз реалізації сакрального скрипту у текстах культів або в умовах будь-якої культурної общини, дослідження хрононімів у взаємодіях скриптів, фреймів та інших структур репрезентації знань.

ЛІТЕРАТУРА

1. Болдырев Н.Н. Когнитивная семантика: курс лекций / Болдырев Н.Н. – Тамбов: ТГУ, 2003. – 123 с.
2. Демьянков В.З. Сценарий [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.infolex.ru/Cs21.html>
3. Карпенко О.Ю. Когнітивна ономастика як напрямок пізнання власних назв: Дис. ...доктора філол.наук: 10.02.15 / Карпенко Олена Юріївна – Одеса, 2006. – 416 с.
4. Краткий словарь когнитивных терминов / Кубрякова Е.С., Демьянков В.З., Панкрац Ю.Г., Лузина Л.Г. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1997. – 245 с.
5. Забияко А.П. Сакральное / Культурология XX век [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://yanko.lib.ru/books/encycl/cultXXall1&2volumes.htm#BM16001>

6. Попова З.Д., Стернин И.А. Очерки по когнитивной лингвистике / Попова З.Д., Стернин И.А. – Воронеж: Истоки, 2003. – 192 с.
7. Суперанская А.В. Ономастика начала XXI века / Суперанская А.В. – М.: Институт языкознания РАН, 2009. – 80 с.
8. Croft W., Cruse D.A. Cognitive Linguistics / Croft W., Cruse D.A. – New York: Cambridge University Press, 2004. – 356 p.
9. Cruse A. A. Glossary of Semantics and Pragmatics / Cruse A. A. – Edinburgh: Edinburgh University Press, 2006. – 200 p.
10. Evans V. A. Glossary of Cognitive Linguistics / Evans V. A. – Edinburgh: Edinburgh University Press, 2007. – 240 p.
11. Field J. Psycholinguistics: The Key Concepts / Field J. – London and New York: Routledge, 2004. – 366 p.
12. Fillmore Ch.J. Frame Semantics // Cognitive Linguistics: Basic Readings / D.Geerearts, R.Dirven, J.R.Taylor. – Berlin: Walter de Gruyter GmbH & Co., 2006. – P. 373-400.
13. Langacker R.W. Foundations of Cognitive Grammar / Langacker R.W. – Stanford: Stanford University Press, 1987. – Vol.1. – 516 p.
14. Palmer G.B. Cognitive Linguistics and Antropological Linguistics / D.Geerearts, H.Cuyckens. – New York: Oxford University Press Inc., 2007. – P. 1045-1073.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

15. Asimov A. The End of Eternity [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.wattpad.com/26575-The-end-of-eternity-Isaac-Asimov?p=1>
16. Zimmerman D., Gleason K. The Complete Idiot's Guide to Wicca and Witchcraft. – Indianapolis: Aplha Books, 2000. – 364 p.
17. Modern Paganism in World Cultures, ed. M.Strmiska. – Santa Barbara: ABC-Clio Inc., 2005. – 382 p.